

RADO BOHINC

PRAVO IN POLITIKE EVROPSKE UNIJE

Povzetki Pogodb in sodne prakse

Ljubljana 2012

Rado Bohinc
PRAVO IN POLITIKE EVROPSKE UNIJE
Povzetki Pogodb in sodne prakse

Knjižna zbirka MAKLEN

Izdajatelj: FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE
Za založbo: Hermina KRAJNC

Copyright © po delih in v celoti FDV 2012, Ljubljana
Vse pravice pridržane v skladu z Zakonom o avtorski in sorodnih pravicah.

Prelom: B&V Co.
Naslovnica: Luka Kašič
Tisk: NTD d.o.o
Knjiga se tiska kot sproti tisk.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

061.1EU:34(075.8)

BOHINC, Rado, 1949-

Pravo in politike evropske unije : povzetki pogodb in sodne prakse /
Rado Bohinc. - Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2012. -
(Knjižna zbirka Maklen / Fakulteta za družbene vede)

Dostopno tudi na: <http://www.fdv.uni-lj.si/zalozba/edostop.asp>

ISBN 978-961-235-574-6
ISBN 978-961-235-575-3 (ePUB)

259749632

KAZALO

OPREDELITEV, IZHODIŠČA, VREDNOTE IN CILJI EVROPSKE UNIJE	10
Članice, prebivalstvo, površina, jeziki	10
Simboli Evropske unije	10
Temeljni pravni akti	11
Izhodišča za združitev v Unije	11
Temeljne vrednote Unije	13
<i>POVZETEK</i>	15
NASTANEK IN RAZVOJ EVROPSKE UNIJE	17
Tri skupnosti	17
Evropska unija	17
Trije stebri	17
Lizbonska pogodba	18
Mednarodnopravna in pravna opredelitev Evropske unije	24
<i>POVZETEK</i>	26
EVROPSKA UNIJA IN SLOVENIJA	29
Ustavni temelji za prenos izvrševanja dela suverenosti na Evropsko unijo	29
Pravice, ki izhajajo iz državljanstva EU	29
Pravice, dolžnosti in obveznosti, ki izhajajo iz članstva v Evropski uniji	32
<i>POVZETEK</i>	33
INSTITUCIJE EVROPSKE UNIJE	35
Institucije Evropske unije po PEU in PDEU	35
EVROPSKI PARLAMENT	36
Funkcije in sestava Evropskega parlamenta	36
Volitve članov Evropskega parlamenta	38
Organizacija Evropskega parlamenta	38
Pomen, sestava in izvolitev Evropskega parlamenta	39
Začasni preiskovalni odbor	40
Delovanje Evropskega parlamenta	40
<i>POVZETEK</i>	41
EVROPSKI SVET	43
Sestava in razvoj	43
Delovanje in odločanje	43
Predsednik Evropskega sveta	44
<i>POVZETEK</i>	44
SVET	45
Razvoj Sveta	45
Naloge in pristojnosti Sveta	46

Sestava Sveta	46
Odločanje Sveta	48
Delovanje Sveta	49
Javnost dela Sveta	49
Priprava sej Sveta	50
Predsedovanje Svetu	51
<i>POVZETEK</i>	52
KOMISIJA	54
Naloge in pristojnosti Komisije	54
Izključnost zakonodajne iniciative Komisije	54
Izvršilna pristojnost Komisije	55
Komisija kot varuh prava Evropske unije	56
<i>POVZETEK</i>	61
POSVETOVALNI ORGANI EVROPSKE UNIJE	64
Splošno o posvetovalnih organih Evropske unije	64
Ekonomsko socialni odbor	64
Odbor regij	65
<i>POVZETEK</i>	66
USTVARJANJE PRAVA EVROPSKE UNIJE, POSTOPKI ODLOČANJA	67
Parlamentarni postopki nekdanj	67
Razširitev uporabe postopka soodločanja	68
Redni zakonodajni postopek	69
Posebni zakonodajni postopek	70
Zakonodajni postopek, v katerem Komisija ni predlagatelj	71
Obvezna navedba razlogov za sprejetje aktov; podpis in objava, pravica dostopa do dokumentov	71
<i>POVZETEK</i>	72
PRISTOJNOSTI EVROPSKE UNIJE IN DRŽAV ČLANIC	74
Splošno o delitvi pristojnosti v Evropski uniji	74
Položaj držav članic	75
Razmejitev pristojnosti – načeli subsidiarnosti in sorazmernosti	75
Izključne in deljene pristojnosti Evropske unije	76
Pristojnost ukrepanja	77
Ukrepi za usklajevanje politik in ukrepi za podporo	77
<i>POVZETEK</i>	77
VIRI PRAVA EVROPSKE UNIJE (ACQUIS COMMUNITAIRE)	79
Splošno o virih prava Evropske unije (acquis communautaire)	79
Primarno pravo Evropske unije (ustanovne pogodbe)	79
Pristopne pogodbe	81
Zapisano primarno pravo	81
Nezapisano primarno pravo	81

Temeljne človekove pravice v pravu Evropske unije	82
Sekundarno pravo Evropske unije	84
Uredba	85
Direktiva	86
Sklep	87
Priporočilo, mnenje, resolucije, skupna stališča in skupni ukrepi	87
Objava in začetek veljavnosti pravnih aktov	88
<i>POVZETEK</i>	88
TEMELJNE ZNAČILNOSTI IN NARAVA PRAVA EVROPSKE UNIJE	92
Evropsko pravoznanstvo	92
Temeljne značilnosti prava Evropske unije	92
Temeljna načela prava Evropske unije	94
Neposredna uporaba in neposredni učinek	95
<i>POVZETEK</i>	100
PRAVNO VARSTVO PRED SODIŠČEM EVROPSKE UNIJE (SEU)	102
Javnopravno in zasebnopravno sodno varstvo v Evropski uniji	102
Pristojnosti Sodišča Evropske unije	102
Organizacija in sestava sodišč v Evropski uniji	103
Splošno sodišče, pristojnosti	103
Pritožbeni postopki	104
Predhodno odločanje, načelna mnenja	105
Specializirana sodišča	105
Sodniki in generalni pravobranilci	105
Razvrstitev instrumentov sodnega varstva v Evropski uniji	106
<i>POVZETEK</i>	106
TOŽBA ZARADI KRŠITVE PRAVA EVROPSKE UNIJE (NADZORNA TOŽBA)	108
Opredelitev in vrste tožb zaradi neizpolnitve obveznosti (nadzornih tožb)	108
Nadzorna tožba Komisije na področju državnih pomoči in vzpostavitve ali delovanje skupnega trga	110
Nadzorna tožba Komisije zoper restriktivne ukrepe, sprejete na podlagi interesov javne varnosti	111
Nadzorna tožba Evropske centralne banke	111
Postopek s tožbo zaradi neizpolnjevanja obveznosti v primeru, da namerava vložiti tožbo Komisija	112
Postopek s tožbo zaradi neizpolnjevanja obveznosti v primeru, da namerava vložiti tožbo država članica	112
Postopek, ko Sodišče ugotovi, da država članica ne sprejme potrebnih ukrepov za izvršitev sodbe Sodišča	112
Spori v zvezi s skupno zunanjo in varnostno politiko	113
<i>POVZETEK</i>	114
TOŽBE ZA RAZVELJAVITEV AKTA (NIČNOSTNE TOŽBE)	116
Opredelitev ničnostne tožbe	116
Pravna narava ničnostne tožbe	117

Vrste ničnostnih tožb	118
Ničnostne tožbe fizičnih in pravnih oseb	118
Rok za vložitev in postopek z ničnostno tožbo	119
<i>POVZETEK</i>	119
TOŽBA ZARADI OPUSTITVE DEJANJ – MOLKA ORGANA (TOŽBA ZARADI NEDELOVANJA)	121
Opredelitev tožbe zaradi nedelovanja	121
Vrste in pravna narava tožb zaradi nedelovanja	121
Predhodni postopek	122
<i>POVZETEK</i>	123
ODŠKODNINSKA TOŽBA	124
Odškodninska odgovornost za škodo, ki jo povzročijo organi ali zaposleni v Skupnosti	124
Odškodninska odgovornost države članice	124
Pravna narava odškodninske tožbe aktivna legitimacija in procesne predpostavke	125
<i>POVZETEK</i>	128
DRUGA PРАВNA SREDSTVA	129
Ugovor nezakonitosti akta	129
Postopek za predhodno odločanje	130
Pojasnilo o predlogih nacionalnih sodišč za sprejem predhodnih odločb	131
Vloga Sodišča v okviru postopka predhodnega odločanja	131
Vloga nacionalnega sodišča v postopku predhodnega odločanja	132
Predlog nacionalnega sodišča za sprejem predhodne odločbe	132
Nesuspendivnost,časne odredbe, odložitev izvršitve	133
Izvršbe	134
<i>POVZETEK</i>	135
POSTOPEK PRED SODIŠČEM EVROPSKE UNIJE	137
Statut in Poslovnik Sodišča Evropske unije (SEU)	137
Zastopanje strank pred Evropskim sodiščem	138
Jezikovna ureditev	139
Stroški in brezplačna pravna pomoč	140
Pisni postopek	142
Vročitev	143
Procesni roki	144
Vložitev tožbe v postopku z direktno tožbo in pritožbo	145
Predlog za sprejem predhodne odločbe	146
Druge vloge v postopkih s tožbo in pritožbo	146
Pripravljalni ukrepi	147
Vabljenje in zaslisanje prič ter izvedencev	148
Pisna stališča v postopku s predlogom za sprejem predhodne odločbe	149
Prekinitev postopka	150
Začasne odredbe	150

Hitri postopek	151
Intervencija	152
Sestava vlog, listine, dokazi	153
Sodba	154
Odstop	155
Priprava ustne obravnave	155
Ustni postopek	156
Začasne odredbe	159
Zamudna sodba in ugovor	159
Izredna pravna sredstva	160
Pritožbe zoper odločbe Splošnega sodišča	161
<i>POVZETEK</i>	162
TEMELJNE ČLOVEKOVE PRAVICE V PRAVU EVROPSKE UNIJE	167
Akti EU o temeljnih človekovih pravicah	167
Pristop Unije k EKČP	167
Prepoved vsakršne diskriminacije po PDEU	168
Kršitev temeljnih človekovih pravic je kršitev vrednot Evropske unije	168
Temeljne človekove pravice materialne narave v pravu Evropske unije	169
Temeljne človekove pravice procesne narave v pravu Evropske unije	169
Načela prava, prevzeta iz nacionalnih ureditev	170
Evropski varuh človekovih pravic	171
<i>POVZETEK</i>	172
NOTRANJE POLITIKE IN UKREPI UNIJE	175
Notranji trg, ekonomska povezanost	173
Carinska unija	174
Prepoved količinskih omejitev med državami članicami	174
Prilagoditev monopolov in prepoved diskriminacije	175
<i>POVZETEK</i>	175
PROSTI PRETOK BLAGA, OSEB, STORITEV IN KAPITALA, PRAVICA DO USTANAVLJANJA	177
Prosti pretok blaga	177
Prosto gibanje delavcev	177
Pravica do ustanavljanja	178
Prost pretok storitev	180
Prost pretok kapitala in plačil	181
<i>POVZETEK</i>	182
PRAVILA O KONKURENCI	183
Prepoved sporazumov in usklajenih ravnanj	183
Prepoved zlorabe prevladujočega položaja	183
Naloge Komisije	184
Javna podjetja	184

Prepovedana (nezdružljiva) državna pomoč	185
Dovoljena državna pomoč	185
Pogojno dovoljena državna pomoč	185
<i>POVZETEK</i>	186
EKONOMSKA POLITIKA EVROPSKE UNIJE	188
Maastrichtski konvergenčni kriteriji	188
Dolžnost usklajevanja ekonomskih politik članic	188
Postopek večstranskega nadzora	189
Prepoved in omejitve ekonomskih politik držav članic	189
Unija in država članica ne jamči za obveznosti drugih	189
Javno finančni primanjkljaj članic	190
Ukrepanje institucij EU ob čezmernem primanjkljaju	190
Neuresničevanje priporočil Sveta	191
Davčne določbe	191
<i>POVZETEK</i>	192
EVROPSKA MONETARNA POLITIKA, EVROPSKI SISTEM CENTRALNIH BANK	194
Evropski sistem centralnih bank (ESCB)	194
Evropska centralna banka	194
Organi Evropske centralne banke	195
ESCB in ECB v razmerju do institucij in organov Evropske unije	196
Določbe za države članice, katerih valuta je evro	196
Evropska investicijska banka	197
Evropski skladi	197
<i>POVZETEK</i>	199
FINANČNE DOLOČBE, PRORAČUN EVROPSKE UNIJE	201
Splošno o proračunu Evropske unije	201
Uravnoteženost proračuna Evropske unije	201
Odločitev o letnem proračunu	202
Posebni zakonodajni postopek za sprejem proračuna	202
Če proračun v roku ni sprejet	204
Večletni finančni okvir	204
Izvrševanje proračuna	205
Razrešnica Komisiji glede izvrševanja proračuna	205
<i>POVZETEK</i>	206
RAČUNSKO SODIŠČE	208
Naloge in pristojnosti Računskega sodišča	208
Položaj, sestava in mandat predsednika in članov Računskega sodišča	208
Letno poročilo Računskega sodišča in posebna poročila	209
Revizija	210
<i>POVZETEK</i>	211

POLITIKE EVROPSKE UNIJE	212
Skupna zunanja in varnostna politika Evropske unije	212
Evropska varnostna in obrambna politika	214
Skupna trgovinska in razvojna politika, humanitarna pomoč	215
Pravosodje in notranje zadeve	217
Politika zaposlovanja	221
Socialna politika	222
Politika izobraževanja	225
Politika javnega zdravja	226
Politika na področju prometa, telekomunikacij in energetike	227
Skupna kmetijska in ribiška politika	230

PRILOGE	232
LITERATURA	252

OPREDELITEV, IZHODIŠČA, VREDNOTE IN CILJI EVROPSKE UNIJE

Članice, prebivalstvo, površina, jeziki

Evropska unija (v nadaljevanju EU ali kar Unija) je gospodarska in politična povezava 27 evropskih držav.

Od 1. januarja 2007 je v **Evropski uniji 27 držav članic**: Avstrija, Belgija, Bolgarija, Ciper, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francija, Grčija, Irska, Italija, Latvija, Litva, Luksemburg, Madžarska, Malta, Nemčija, Nizozemska, Poljska, Portugalska, Romunija, Slovaška, Slovenija, Španija, Švedska in Velika Britanija.

Evropska unija ima 502.519.978 prebivalcev¹, 4,2 milijona km² površine in 23 uradnih jezikov.

Simboli Evropske unije

Simboli EU niso vključeni v ustanovne pogodbe in torej niso urejeni s primarnim pravom EU, tako kot je bilo predlagano v predlogu Ustavne pogodbe. Kljub temu pa imajo pravni temelj v posebni Izjavi skupine 15 držav članic o priznanju simbolov.

Zastava Unije ima krog z dvanajstimi zlatimi zvezdami na modri podlagi.

Himna Unije je glasbena priredba »Ode radosti« iz Devete simfonije Ludwiga van Beethovna.

Geslo Unije je: »Združena v raznolikosti.«

Dan Evrope se v vsej Uniji praznuje 9. maja.

¹ Eurostat, 2010.

Temeljni pravni akti

Lizbonska pogodba z dne 1. decembra 2009 z reformo Pogodbe o Evropski skupnosti (PES) in Pogodbe o Evropski uniji (PEU), **ustanavlja enotno Evropsko Unijo (EU)**.

Evropska skupnost po začetku veljavnosti Reformne pogodbe ne obstaja več; nadomešča jo EU.

S Pogodbo o delovanju Evropske unije (v nadaljevanju PDEU)² in Pogodbo o Evropski uniji (v nadaljevanju PEU),³ ki postaneta temeljni Pogodbi Unije, se obsežno spreminjata PES (kar približno 300 sprememb, vključno z naslovom) in PEU, ki ostane s tem poimenovanjem, vendar je znatno spremenjena predvsem zaradi opustitve tristembrnega sestava prejšnje EU.⁴

Izhodišča za združitev v Unijo

Zgodovinsko izhodišče

Temeljno zgodovinsko izhodišče je po PEU celovitost evropske celine in potreba po oblikovanju trdnih temeljev za graditev prihodnje Evrope.

EU gradi na kulturni, verski in humanistični dediščini Evrope, iz katere so se razvile **univerzalne vrednote** nedotakljivosti in neodtujljivosti človekovih pravic, svobode, demokracije, enakosti in pravne države.

Po PDEU naj s skupnim delovanjem padejo pregrade, ki razdvajajo Evropo, in naj bo posameznim državam omogočen **gospodarski in socialni napredek** ter **nenehno izboljševanje življenjskih razmer in delovnih pogojev** njihovih narodov.

Socialno izhodišče

Temeljno socialno izhodišče je po PEU zavezanost **temeljnim socialnim pravicam**, določenim v Evropski socialni listini, podpisani 18. oktobra 1961 v Torinu, in v Listini Skupnosti o temeljnih socialnih pravicah delavcev iz leta 1989.

Pri opredeljevanju in izvajanju svojih politik in dejavnosti Unija upošteva zahteve, ki so povezane s spodbujanjem **visoke stopnje zaposlenosti**,

² 30. 3. 2010 Uradni list Evropske unije C 83/47.

³ 30. 3. 2010 Uradni list Evropske unije C 83/13.

⁴ Pogodbi so podpisale naslednje članice Evropske unije: Republika Bolgarija, Češka republika, Kraljevina Danska, Republika Estonija, Irska, Helenska republika, Kraljevina Španija, Republika Ciper, Republika Latvija, Republika Litva, Republika Madžarska, Republika Malta, Republika Avstrija, Republika Poljska, Portugalska republika, Romunija, Republika Slovenija, Slovaška republika, Republika Finska, Kraljevina Švedska ter Združeno kraljestvo Velika Britanija in Severna Irska, Slovaška republika, Republika Finska, Kraljevina Švedska ter Združeno kraljestvo Velika Britanija in Severna Irska.

zagotavljanjem ustrezne **socialne zaščite**, bojem **proti socialni izključenosti**, **visoko stopnjo izobraževanja** in usposabljanja ter varovanjem človekovega **zdravja** (9. člen PDEU).

EU se bori se **proti socialni izključenosti in diskriminaciji** ter spodbuja **socialno pravičnost** in varstvo, enakost žensk in moških, solidarnost med generacijami in varstvo pravic otrok. Spodbuja ekonomsko, socialno in teritorialno kohezijo ter solidarnost med državami članicami.

Pri opredeljevanju in izvajanju svojih politik in dejavnosti Unija upošteva zahteve, ki so povezane s spodbujanjem **visoke stopnje zaposlenosti**, zagotavljanjem ustrezne **socialne zaščite**, bojem **proti socialni izključenosti** in **visoko stopnjo izobraževanja** in usposabljanja ter varovanjem človekovega **zdravja** (9. člen PDEU) in zahtev **varstva okolja, trajnostnega razvoja** (10. člen PDEU) in **varstva potrošnikov** (12. člen PDEU).

Politično izhodišče

Temeljno **politično izhodišče** je po PEU zavezanost načelom **svobode, demokracije** ter spoštovanje **človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter pravne države** (PEU) ter večja **solidarnost med svojimi narodi** ob spoštovanju njihove zgodovine, kulture in tradicij, ob tem pa tudi krepitvi **demokratičnega in učinkovitega delovanja institucij**, da bi lahko znotraj enotnega institucionalnega okvira bolje opravljale naloge, ki so jim zaupane.

EU spoštuje svojo bogato **kulturno in jezikovno raznolikost** ter skrbi za varovanje in razvoj evropske kulturne dediščine.

Gospodarsko izhodišče

Temeljno **gospodarsko izhodišče** po PDEU je, da je za odstranjevanje sedanjih ovir nujno **usklajeno delovanje**, ki bo zagotovilo **stalen napredek, uravnoteženo trgovino in pošteno konkurenco**; krepiti je treba enotnost svojih lastnih gospodarstev in zagotoviti njihov **usklajen razvoj ob zmanjševanju sedanjih razlik** med posameznimi regijami in zaostalosti regij z omejenimi možnostmi. S skupno trgovinsko politiko naj bi pripomogli k postopnemu **odpravljanju omejitev v mednarodni trgovini**.

Po PEU naj bi članice okrepile in uskladile svoja gospodarstva ter ustanovile **ekonomsko in monetarno unijo**, ki bo v skladu z določbami te PEU in PDEU vključevala tudi enotno in trdno valuto. Članice v EU **spodbujajo gospodarski in socialni razvoj svojih narodov** ob upoštevanju načela **trajnostnega razvoja** in v okviru izoblikovanja notranjega trga, večje kohezije in varstva okolja ter izvajanje politik, ki bodo zagotavljale, da bo napredek pri gospodarskem povezovanju spremljal tudi ustrezen napredek na drugih področjih.

Unija vzpostavlja **notranji trg**. Prizadeva si za **trajnostni razvoj Evrope**, ki temelji na uravnoteženi gospodarski rasti in stabilnosti cen, se zavzema za visoko konkurenčno socialno tržno gospodarstvo, usmerjeno v polno zaposlenost in socialni napredek, ter za visoko raven varstva in izboljšanje kakovosti okolja. Spodbuja znanstveni in tehnološki napredek.

Unija vzpostavlja **ekonomsko in monetarno unijo**, katere valuta je evro.

Zunanjepolitično izhodišče

Temeljno **zunanje politično izhodišče** po PDEU je, da z združitvijo svojih virov ohranijo in **utrđijo mir in svobodo**; zato pozivajo druge narode Evrope z enakimi ideali, da se jim v teh prizadevanjih pridružijo. Izhodišče je tudi utrđiti **solidarnost**, ki povezuje Evropo s čezmorskimi državami, da bi zagotovili **dvig njihove blaginje** v skladu z načeli Ustanovne listine Združenih narodov.

V odnosih s preostalim svetom Unija podpira in spodbuja svoje vrednote in interese ter prispeva k zaščiti svojih državljanov. Prispeva k **miru, varnosti, trajnostnemu razvoju Zemlje, solidarnosti in medsebojnemu spoštovanju** med narodi, prosti in pravični trgovini, odpravi revščine in varstvu človekovih pravic, predvsem pravic otrok, kakor tudi k doslednemu spoštovanju in razvoju mednarodnega prava, zlasti s spoštovanjem načel Ustanovne listine Združenih narodov.

Narodi, združeni v EU, izvajajo po PEU **skupno zunanjo in varnostno politiko**, vključno s postopnim oblikovanjem skupne obrambne politike, ki bi lahko privedla do skupne obrambe, in tako krepijo evropsko identiteto in neodvisnost, zato da bi pospeševali mir, varnost in napredek v Evropi in po svetu.

Tretji člen (prejšnji 2. člen PEU) določa da je cilj Unije krepitev miru, njenih vrednot in blaginje njenih narodov. Unija nudi svojim državljanom območje **svobode, varnosti in pravice** brez notranjih meja, na katerem je v povezavi z ustreznimi ukrepi glede kontrole na zunanjih mejah, azila, priseljevanja ter glede preprečevanja kriminala in boja proti temu zagotovljeno prosto gibanje oseb.

Temeljne vrednote Unije

Unija temelji na naslednjih **vrednotah** (2. člen PEU):

- spoštovanju človekovega dostojanstva,
- spoštovanju svobode, demokracije, enakosti,
- spoštovanju pravne države in
- spoštovanju človekovih pravic, vključno s pravicami pripadnikov manjšin.

Nediskriminacija, enakost žensk in moških

Pri opredeljevanju in izvajanju svojih politik in dejavnosti si Unija prizadeva za boj **proti diskriminaciji** na podlagi **spola, rase ali narodnosti, vere ali prepričanja**, invalidnosti, starosti ali spolne usmerjenosti (11. člen PDEU; prejšnji 6. člen PES).

V vseh svojih dejavnostih si Unija prizadeva **odpraviti neenakosti in spodbujati enakost** med moškimi in ženskami (8. člen PEU).

Delovanje Unije temelji na **strpnosti, pravičnosti in solidarnosti**.

Javnost delovanja

Institucije, organi, uradi in agencije Unije zaradi spodbujanja dobrega upravljanja in zagotovitve sodelovanja civilne družbe pri svojem delu kar najbolj upoštevajo **načelo javnosti delovanja**.

Evropski **parlament zaseda javno**, prav tako **tudi Svet**, ko razpravlja in glasuje o osnutku zakonodajnega akta (drugi odstavek 15. člena PDEU (prejšnji 255. člen PES)).

Vsi državljani Unije in vse fizične ali pravne osebe s prebivališčem ali statutarnim sedežem v eni od držav članic imajo **pravico dostopa do dokumentov** institucij, organov, uradov in agencij Unije, ne glede na nosilec dokumenta ob upoštevanju načel in pogojev, ki naj se določijo v skladu s tem odstavkom (15. člen PDEU; prejšnji 255. člen PES).

Splošna načela in **omejitve iz razlogov javnega ali zasebnega interesa**, ki veljajo za to pravico dostopa do dokumentov, določita Evropski parlament in Svet po rednem zakonodajnem postopku z uredbami. Vsaka institucija, organ, urad ali agencija zagotavlja **preglednost svojega dela** in v svojem poslovniku predpiše posebne določbe glede dostopa do svojih dokumentov.

Vsakdo ima pravico do **varstva osebnih podatkov**, ki se nanašajo nanj. Evropski parlament in Svet določata pravila o varstvu fizičnih oseb pri obdelavi osebnih podatkov s strani institucij, organov, uradov in agencij Unije ter držav članic v okviru dejavnosti s področja uporabe prava Unije in o prostem pretoku takih podatkov. Upoštevanje teh pravil nadzirajo neodvisni organi (16. člen PDEU; prejšnji 286. člen PES).

Status cerkva in verskih združenj

Unija spoštuje status, ki ga cerkve in verska združenja ali skupnosti uživajo v državah članicah po nacionalnem pravu, in ne posega vanj.

Enako Unija spoštuje status svetovnonazorskih in nekonfesionalnih organizacij po nacionalnem pravu. Unija tem cerkvam in organizacijam priznava njihovo identiteto in poseben prispevek ter z njimi vzdržuje odprt, pregleden in redni dialog (17. člen PDEU).

Živali kot čuteča bitja

Pri oblikovanju in izvajanju politik Unije na področju kmetijstva, ribištva, prometa, notranjega trga, raziskav in tehnološkega razvoja ter vesolja Unija in države članice v celoti upoštevajo zahteve po **dobrem počutju živali kot čutečih bitij**, pri čemer spoštujejo zakonodajne ali upravne določbe in ustaljene običaje držav članic zlasti glede verskih obredov, kulturnih tradicij in regionalne dediščine (13. člen PDEU).

POVZETEK

Evropska unija (v nadaljevanju EU ali kar Unija) je gospodarska in politična povezava 27 evropskih držav. Evropska unija ima 502.519.978 prebivalcev,⁵ 4,2 milijona km² površine in 23 uradnih jezikov. Lizbonska pogodba z dne 1. decembra 2009 z reformo Pogodbe o Evropski Skupnosti (PES) in Pogodbe o Evropski Uniji (PEU), **ustanavlja enotno Evropsko unijo (EU)**.

Temeljno **zgodovinsko izhodišče** je po PEU **celovitost** evropske celine in potreba po oblikovanju trdnih temeljev za graditev prihodnje Evrope.

Temeljno **socialno izhodišče** je po PEU zavezanost **temeljnim socialnim pravicam**, določenim v Evropski socialni listini, podpisani 18. oktobra 1961 v Torinu, in v Listini Skupnosti o temeljnih socialnih pravicah delavcev iz leta 1989.

Temeljno **politično izhodišče** je po PEU zavezanost načelom **svobode, demokracije** ter spoštovanje **človekovih pravic in temeljnih svoboščin** ter pravne države.

Temeljno **gospodarsko izhodišče** po PDEU je, da je za odstranjevanje sedanjih ovir nujno **usklajeno delovanje**, ki bo zagotovilo stalen **napredek, uravnoteženo trgovino in pošteno konkurenco**.

Temeljno **zunanje politično izhodišče** po PDEU je, da z združitvijo svojih virov ohranijo in **utrdijo mir in svobodo**.

Cilj Unije je **krepitev miru**, vrednot in blaginje svojih narodov. Unija nudi svojim državljanom območje **svobode, varnosti in pravice** brez notranjih meja in notranji trg s svobodno in neizkrivljeno **konkurenco**.

⁵ Eurostat, 2010.

Unija si prizadeva za **trajnostni razvoj** Evrope, ki temelji na uravnoteženi gospodarski rasti in stabilnosti cen, za visoko konkurenčno socialno tržno gospodarstvo, usmerjeno v polno **zaposlenost** in socialni napredek, ter za visoko raven varstva in izboljšanje kakovosti okolja. Spodbuja **znanstveni** in **tehnološki** napredek.

EU se bori **proti socialni izključenosti** in diskriminaciji ter spodbuja socialno pravičnost in varstvo, enakost žensk in moških, solidarnost med generacijami in varstvo pravic otrok.

EU spodbuja gospodarsko, socialno in teritorialno **povezanost** ter **solidarnost** med državami članicami. Spoštuje svojo bogato **kulturno in jezikovno** raznolikost ter skrbi za varovanje in razvoj evropske kulturne **dediščine**.

VPRAŠANJA:

1. Naštete nekaj temeljnih podatkov o Evropski uniji.
2. Opredelite temeljno zgodovinsko izhodišče Evropske unije.
3. Opredelite temeljno socialno izhodišče Evropske unije.
4. Opredelite temeljno politično izhodišče Evropske unije.
5. Opredelite temeljno gospodarsko izhodišče Evropske unije.
6. Opredelite temeljno zunanje politično izhodišče EU.
7. Opredelite temeljne vrednote Evropske unije.

NASTANEK IN RAZVOJ EVROPSKE UNIJE

Tri skupnosti

Izvirna zamisel povojne evropske integracije je bila oblikovanje **skupnega trga**. Skupni trg je tedaj pomenil gospodarsko sodelovanje med šestimi evropskimi državami (Nemčijo, tedaj še ZRN, Francijo, Italijo in državami Beneluxa), v dejavnostih jeklarstva, železarstva, premogovništva in rudnikov.

Začetek evropskega povezovanja je zato podpis **Pariške pogodbe**, to je Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti za premog in jeklo leta 1951, in **dveh Rimskih pogodb**, in sicer Pogodbe o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti in Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti za atomsko energijo leta 1957. Tako so nastale tri Evropske skupnosti (ES). Od tedaj torej govorimo o **več Evropskih skupnostih** (v nadaljevanju Evropske skupnosti ali kar Skupnosti), ne o eni sami.

Ena od treh Evropskih skupnosti, to je EGS, se je kasneje preimenovala v **Evropsko skupnost**. Poslej imamo torej tri Evropske skupnosti: Evropsko skupnost za premog in jeklo (ESPJ ki se je iztekla 23. 7. 2002), Evropsko skupnost za atomsko energijo (ESAJ ali kar EURATOM) in Evropsko skupnost (ES, prej Evropska gospodarska skupnost, EGS). Vse tri označujemo s splošnim pojmom Evropske skupnosti, ena izmed njih pa se tudi imenuje Evropska skupnost.

Evropska unija

Evropska unija (EU) je nastala mnogo pozneje, in sicer leta 1993 z **Maastrichtsko pogodbo**, to je Pogodbo o EU (PEU), ki jo je sklenila skupina 12 držav, poleg šestih ustanoviteljic ES še naknadne pristopnice, Danska, Irska in Združeno kraljestvo, ter kasneje še Grčija, Španija in Portugalska. **EU je nova evropska tvorba** in obstaja skupaj z Evropskimi skupnostmi, ki z ustanovitvijo EU niso prenehale obstajati, ampak obstajajo ena ob drugi, tako da je PEU krovna pogodba, ki vključuje vse pogodbe ES in njihove kasnejše dopolnitve.

Trije stebri

EU je bila **pred Lizbonsko pogodbo oblikovana iz treh stebrov**. Prvi steber, ki je bil temelj gospodarske povezanosti držav EU in ga tvorijo vse tri Evropske skupnosti, obsega, t.i. primarno pravo evropskih skupnosti. Zanj so značilni **primarnost, avtonomnost, neposredna uporabnost in učinkovanje ter nadnacionalnost**. Drugi steber je bil temelj sodelovanja v skupni zunanji in varnostni politiki, tretji pa je bil temelj sodelovanja na področju pravosodja in notranjih

zadev. Slednji se je s pogodbo iz Nice preimenoval v policijsko in pravosodno sodelovanje na področju kazenskih zadev. Pri drugem in tretjem stebri je šlo zgolj za medvladno, torej politično sodelovanje držav članic Skupnosti.

Kakšna je pravzaprav bila razlika med **Evropsko skupnostjo** (ES) in **Evropsko unijo** (EU)? PEU je izhajala s stališča, da je EU širša od ES, vendar da temelji na ES. S PEU so se dotedanje tri Evropske skupnosti integrirale v Evropsko unijo z zgraditvijo t. i. Evropskega templja, ki je slonel na treh stebrih. Prvi steber je dotedanje pravo ES oziroma dotedanje »evropsko pravo« v ožjem pomenu in je bil osrednji del Evropske unije, vanj pa so vstopale tri Evropske skupnosti, ki jih spremlja ekonomska in monetarna unija. Drugi steber je predstavljal skupno zunanjo in varnostno politiko, tretji steber pa je pomenil sodelovanje na področju pravosodja in notranjih zadev. Evropska unija pred Lizbonsko pogodbo je torej združevala tri stebre pod isto streho, v temelje templja pa so bile vgrajene skupne določbe, ki se nanašajo na celotno EU.⁶

Lizbonska pogodba

Lizbonska pogodba, tj. **Pogodba o reformi PES in PEU** z dne 1. decembra 2009, odpravlja Maastrichtski tristetbrni sestav EU in ustanavlja enotno EU, katere del je tudi zunanja in obrambna politika ter področje svobode varnosti in pravice (prejšnje pravosodno in policijsko sodelovanje). Tudi Evropska skupnost po začetku veljavnosti Reformne pogodbe ne obstaja več; nadomešča jo EU.

Vendar še naprej obstaja Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti za atomsko energijo, ki je začela veljati že leta 1958; sklenjena je bila v Rimu 25. marca 1957.

Mejniki razvoja evropskega združevanja so naslednji:

- **1950, Schuman: obnova premogovne in jeklarske industrije Francije in Nemčije**

Spomladi leta 1950, ko je povojna Evropa še iskala izhode iz politične in gospodarske nestabilnosti, je francoski zunanji minister **Robert Schuman** 9. maja 1950 predstavil predlog o uskladitvi obnovitvenega procesa premogovne in jeklarske industrije Francije in Nemčije. Avtor zamisli je bil znani pogajalec in mirovnik **Jean Monnet**, ki se ga danes spominjamo kot »očeta Evrope«.

- **1951, Pariška pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti za premog in jeklo**

Leto dni kasneje, 18. aprila 1951, so Pariško pogodbo o ustanovitvi Evropske skupnosti za premog in jeklo podpisali Belgija, Francija, Nemčija, Italija, Luksemburg in Nizozemska in tako začeli kompleksen proces gospodarskega

⁶ Ilesič, T., *Razvoj evropske integracije in institucionalni ustroj Evropske unije, evropsko pravo*, Zbirka gradiv za šolo evropskega prava, Primath, Ljubljana 2004 (Ilesič, T., 2004).

združevanja, ki je temeljil na prosti medsebojni trgovini in skupni carinski politiki.

- **1952, Evropska skupnost za premog in jeklo**

Evropska skupnost za premog in jeklo je nastala s podpisom prve evropske pogodbe v Parizu 18. aprila 1951 in začela veljati **23. julija 1952** (v nadaljevanju Pogodba o ESPJ). Glavni cilj je bil odpraviti različne trgovinske ovire in ustvariti skupni trg, na katerem se bosta premog in jeklo držav članic lahko prosto gibala, ter tako zadovoljiti potrebe vseh prebivalcev skupnosti, saj naj bi tudi delavci s področja jeklarstva in premogovništva prosto krožili po območju držav članic. Pogodba o ESPJ je uvedla tudi Evropsko skupščino in Evropsko sodišče. Pogodba o ESPJ se je iztekla 23. 7. 2002, ko so bili predpisi, ki urejajo jeklarstvo in premogovništvo, vključeni v Pogodbo o Evropski skupnosti (PES).

- **1957, Evropska skupnost za jedrsko energijo**

Pogodba, s katero je bila ustanovljena **Evropska skupnost za jedrsko energijo** (Pogodba o ESJE oziroma EURATOM), je bila podpisana v Rimu 25. marca 1957 in je začela veljati **1. januarja 1958**. Na temelju te pogodbe se je oblikoval skupni trg za jedrske snovi in opremo, skupna jedrska zakonodaja, skupni sistem za zaloge jedrskih snovi, uveden je bil sistem za nadzorovanje miroljubne uporabe jedrske energije ter skupni standardi za varnost in zaščito zdravja in varnosti prebivalstva pred ionizirajočim sevanjem. S pogodbo je bil opredeljen tudi skupni raziskovalni program, ki naj bi se izvajal v skupnem raziskovalnem centru, prispeval k napredku tehnologije in spodbudil jedrsko tehnologijo v Evropi.

- **1957, Evropska gospodarska skupnost**

Leta 1957 so to sodelovanje nadaljevali v Rimu z ustanovitvijo Evropske gospodarske skupnosti, ki je v kasnejših letih prerasla v Evropsko skupnost. Evropsko gospodarsko sodelovanje se je pomembno okrepilo leta 1985 s projektom enotnega evropskega trga, po podpisu Maastrichtske pogodbe 7. februarja 1992 pa se je razširilo še na druga področja in dobilo sedanje ime: Evropska unija. Prav s to pogodbo je bil storjen odločilen korak na poti h gospodarski, denarni in politični uniji, ki je potem postala tudi pomemben dejavnik varnostne in zunanje politike ter hkrati porok za spoštovanje kulturne raznolikosti, nacionalne in jezikovne identitete vseh vključenih evropskih narodov.⁷

Pogodba o ustanovitvi **Evropske gospodarske skupnosti** (Pogodba o ustanovitvi EGS) je bila podpisana hkrati s podpisom Pogodbe o EURATOM, to je 25. marca 1957, in je začela veljati **1. januarja 1958**. Pogodba o ustanovitvi EGS, imenovana tudi **Rimska pogodba**, je po svoji naravi in obsegu najširša in najsplošnejša pogodbeno ureditev razmerij v Evropski skupnosti, nadgradila

⁷ <http://evropa.gov.si/predstavitev/>

jo je šele tako imenovana Maastrichtska pogodba leta 1992. Rimska pogodba je okvirna pogodba, ki na eni strani ureja temelje carinske unije, na drugi pa zastavlja nekatere cilje in določa splošne smernice za politiko na nekaterih področjih gospodarskih dejavnosti, s tem da skupnosti daje pristojnosti, da na temelju soglasja držav članic postopno uvedejo skupno politiko ali politiko skupnosti, ki je po njihovi presoji potrebna, da bi lahko dosegli splošne cilje, ki jih pogodba opredeljuje.

Pogodba o ESJE in Pogodba o ustanovitvi EGS se pogosto omenjata kot **Rimski pogodbi**, Pogodba o ESPJ pa kot **Pariška pogodba**.

• 1965, Pogodba o združitvi

S Pogodbo o združitvi, ki je bila podpisana v Bruslju dne 8. aprila 1965, v veljavo pa je stopila **1. julija 1967**, sta Komisija (v nadaljevanju Evropska komisija ali Komisija Evropskih skupnosti ali kar Komisija) in Svet EU postala enotna organa vseh treh Evropskih skupnosti. Organi Pariške in Rimske pogodbe so bili s pogodbo z dne 8. aprila 1965 združeni. Tedaj so ustanovili **enoten Svet in enotno Komisijo Evropskih skupnosti**. Združitev organov je bila prva stopnja k združevanju treh Evropskih skupnosti v enotno Evropsko skupnost. Dejansko pa je Pogodba o ustanovitvi Evropske unije preimenovala v prenovljeno **Evropsko gospodarsko skupnost**.

• 1987, Enotni evropski akt

Omeniti je treba še uveljavitev **Enotne evropske listine** (tudi Enotni evropski akt), sprejete **1. julija 1987**, ki je znatno spremenila oziroma dopolnila pogodbe o ustanovitvi evropskih skupnosti. Enotna listina je obvezala skupnost, da sprejme ukrepe postopnega preoblikovanja notranjega trga v obdobju, ki naj bi se izteklo 21. decembra 1992.

Enotni evropski akt (EEA) iz leta 1987 je prinesel številne pomembne spremembe v sestavi Skupnosti s tem, da je razširil njene formalne pristojnosti in prilagodil njeno institucionalno sestavo. Njegov končni cilj je bila vzpostavitev popolnoma prostega trga, instrumenti pa krepitev moči Sveta pri sprejemanju odločitev, in sicer tako, da se razširi spisek tistih odločitev, ki jih je treba sprejeti s kvalificirano večino namesto s soglasjem, uvedba določb o ekonomski in socialni koheziji (regionalni razvojni skladi) ter povečanje vloge Evropskega parlamenta v zakonodajnem postopku. EEA je meril na vzpostavitev skupnega trga kot »prostora brez notranjih meja, v katerem je zagotovljeno prosto gibanje blaga, oseb, storitev in kapitala v skladu z določili te pogodbe«.⁸

⁸ Ilešič, T., 2004.